

TÄYSKÄSI – K. JAAKKO J. HINTIKKA

Edellisissä muistikuvissa käsittelin akateemikkoja Kaila, von Wright, Ketonen ja Niiniluoto. Nyt on vuorossa Jaakko Hintikka. Hintikka oli kyllä Suomen Akatemian elinikäinen tutkijaprofessori mutta ei akateemikko. Hänen nimityksensä oli kalkki-viivoilla, mutta lopulta presidentti Urho Kekkonen vihelsi Akatemia-pelin poikki ja lopetti vanhan instituution. Ehkä pysyvä muutto Yhdysvaltoihin vaikutti siihen, ettei hän myöhemmin saanut uusi-muotoista akateemikon arvoa.

K. Jaakko J. Hintikka (tätä nimeä hän käytti alussa) oli ilman muuta Georg Henrik von Wrightin ohella suomalaisen filosofian ässä (kolme kunkua ovat siis Kaila, Ketonen ja Niiniluoto). He ovat ne kaksi skandinaavia, joille on myönnetty filosofian Nobel – heille on omistettu kirja Elävien Filosofien Kirjastossa (*Library of Living Philosophers* -sarjassa). Hintikalle myös myönnettiin toinen logiikan ja filosofian Nobel, *The Rolf Schock Prize* (Kaija Saariaho on saanut saman palkinnon musiikin alalla). Hintikka on myös ainoa suomalainen filosofian *Hall of Fame* -jäsen, siis filosofi, jonka paita on metaforisesti nostettu salin kattoon. Daniel Dennettin ym. anekdoottisanakirjassa kuuluisien filosofien sukunimistä väännettiin yleisnimi. Siinä ”hintikka” tarkoittaa uskomuksen yksikköä. Yksi hintikka on pienin mahdollinen uskomusten välinen ero. Sanakirja valaisee asiaa esimerkillä: ”*He argued with me all night, but did not alter my beliefs one hintikka.*”

Kävin Hintikan luennoilla heti, kun tulin yliopistoon. Luennot käsittelivät Aristoteleen modaalikäsitteitä ja modaalilogiikkaa. Jaakko on kvantifioidun modaalilogiikan isä, ja aihe on edelleen suomalaisten leipälajeja. Melkein kaikki laitoksen juniorit olivat Jaakon työryhmän jäseniä tai yhteistyökumppaneita, itse olin assistentti ja muutin sitten ulkomaille vuonna 1977. Jaakko oli aina avulias nuorempiaan kohtaan, etenkin jos taustalla oli yhteinen tutkimuksellinen intressi. Pidimme

yhteyttä, joka tiivistyi, kun vuonna 1984 pidimme esitelmän samassa istunnossa Chicagossa. Jaakko oli kehittänyt omaa kysymysten ja vastausten logiikkaansa tieteenfilosofiaan, minä olin soveltanut ajatusta etenkin tieteelliseen selittämiseen. Esitin, ettei hänen ajatuksensa tyydyttävästä vastauksesta sopinut selittämiseen, koska miksi-kysymyksiin annetuilla mahdollisilla vastauksilla ei ole samantaisia siistejä tyydyttävyysehtoja kuin esimerkiksi mikä-, missä- ja kuka-kysymyksillä. Siitä syntyikin kunnon väittely. Olisi voinut luulla, että konkari olisi suhtautunut yliolkaisesti noviisiin, mutta ei. Jaakko rakasti korkeita laineita, eikä hän koskaan pahastunut asiallisista vastaväitteistä.

Emme päässeet yhteisymmärrykseen, mutta se ei häirinnyt, ja jatkoimme pohtimista, kun hän kävi Suomessa (tai minä Yhdysvalloissa). Hänellä oli tapana soittaa, milloin hän tulee – hän halusi ensin sopia tennistunneista ja sitten vasta muusta ohjelmastaan (hän soitti pitkiä puheluita illallisaikaan, ja lapset aina arvuuttelivat, oliko se nyt Hintikka vai anoppi). Hävisin tenniksessä aina, eikä se ollut kohteliaisuutta. Myöhemmin hänen polvensa reistaili, samoin näössä oli ongelmia. Pikkuhiljaa pelaaminen jäi.

Jaakko myönsi, ettei hänellä vielä ollut hyvää teoriaa selittämisestä, mutta kylläkin nippu ideoita ja aihioita. Näin aina! Jos hänen ideoidensa ja maailman välissä oli ristiriita, niin ensin vikaa on etsittävä maailmasta. Muutamaa vuotta myöhemmin olin Bostonin yliopistossa, johon Jaakkoa oli tuotu juuri nimittämässä (esimies Robert Cohenin pyynnöstä kuuntelin kandidaattien koeluennotkin). Vein Jaakon usein autolla lentokentälle, ja näillä matkoilla syntyi ajatus perustaa niin sanottu interrogatiiviyöryhmä. Olen edelleenkin sitä mieltä, ettei tieteellinen selittäminen sovi kovin hyvin kysymysten ja vastausten (eli eroteettiseen) logiikkaan, mutta siinä on hyvä perusoivallus. Vastaus selitystä hakevaan kysymykseen on tyydyttä-

vä, jos ja vain jos kuulija pystyy sen kuultuaan, aiemman taustatietonsa ja tilanneyhteyden perusteella, sanomaan todenmukaisesti: nyt ymmärrän. Ongelma oli mielestäni siinä, että tyydyttävillä vastauksilla etenkin tieteessä saattaa olla täysin yllätyksellinen muoto. Vuosia myöhemmin kysyin Cohenilta, kuinka Jaakon kanssa sujui, ja hän vastasi: "Great, we need more Finns!"

Päinvastoin kuin von Wright Jaakko julkaisi mielellään yhteispapereita. Hän oli nopea ja aina täynnä ideoita – ja huolissaan siitä, ettei hänellä ollut riittävästi nuoria, joiden kanssa ne voisi toteuttaa. Dagfinn Follesdal (Jaakon kämppäkaveri ja myös *Junior Fellow* Harvardissa) kertoi kerran yksityiskohdan. He olivat saaneet illalla kutsun kirjoittaa juhlakirjaan. Kun Dagfinn aamulla vielä pohti aihetta, postiluukku alhaalla kolahti: Jaakko postitti omansa. Jaakko myös käytti kaiken aikansa lentokentillä ja lentokoneessa kirjoittamiseen (aina käsin). Niinpä kun hän pääsi Atlantin toiselle puolelle rupesi faximme laulamaan: Jaakko oli pyöräyttänyt uuden jutun tai jopa uuden version logiikastaan. Ja kun hän tuli Helsinkiin, rupesi fax rapisemaan Yhdysvalloissa. Oli selvää, että sihteerityövoimaa piti olla molemmin puolin merta. Nykyinen itsepalveluun perustuva yliopisto olisi halvaannuttanut tämän paperitehtaan.

Jaakon maineelle maailmalle veti vertoja vain von Wright. Matkoillamme vastaanotto oli aina ylitsevuotavaa, ja Gruusiassa (eli Georgiassa) Jaakko piti isännille kiitospuheen. Hyvä pöytäpuhe täytyy tietysti aloittaa rennolla herjalla. Yhdysvaltain presidenttinä oli tuolloin pähkinäfarmari Jimmy Carter – Georgiasta. Jaakko sanoi, että tämä osoittaa, ettei presidenttiä pitäisi koskaan valita Georgiasta. Syntyi syvä hiljaisuus, avaus ei uponnut hyvin. Kaikilla taksi- ja bussikuskeilla oli edelleen tuulilasissaan generalissimus Stalinin kuva. Taitaa olla vieläkin.

Jaakko oli läpeensä herrasmies, ja aina kii-reinen. Etenkin 1970-luvulla (sanoisin, että 1950–70-luvut olivat kultakautta) hänellä näytti olevan minuuttiaikataulu. Myöhemmin hän oli selvästi rennompempi, ja vaikka emme enää pelanneet tennistä, lounaalla piti käydä. Hänen viimeisenä kesänään teimme tärskyt Fazerille Helsingin keskusta. Istunto meni pitkäksi. Jaakon polvi taas vihoitteli, ja hän oli unohtanut kävelykeppinsä.

Jatkoimme siis Stockmannille uutta hankkimaan.

Jaakko pyrki viimeiseen saakka järjestämään itselleen työryhmän, jonka tehtävänä oli ratkoa monia suuria ongelmia. Hän oli siirtymässä Suomeen ja työskenteli Helsingin yliopiston tutkijakollegiu-missa. Kaksi kuukautta ennen kuolemaansa hän kirjoitti minulle pitkän kirjeen: "Olen juuri kirjoittanut täydellisen luonnoksen artikkeliksi 'What is a Higgs field?', jossa esitän eksplisiittisen fy-sikaalisen vastauksen otsikko-kysymykseen." Hän ei voinut ymmärtää, miksi Suomessa näperrellään joutavia, kun meillä on avaimet maailmanarvoitusten ratkaisemiseen. Niin kauan kuin muistan, hän teroitti, että suomalaisten tutkijoiden ei pitäisi juosta uusimpien (tai vanhempien) ismien perässä. Täällä tarvitaan kunnianhimoista ajattelua. Näin hän jatkoi Eino Kailan linjalla.

MATTI SINTONEN

Kirjoittaja on professori ja entinen filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitoksen johtaja.